

ΜΑΘΗΜΑ ΕΚΤΟ

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ Ι

1. Εισαγωγή: Ιστορική αναδρομή

- Ήδη από τον 19^ο αι. (αν όχι νωρίτερα) είχε επιχειρηθεί η κατηγοριοποίηση των γλωσσών, με βάση την Μορφολογία
- Γιατί με βάση την Μορφολογία; Ήταν το κατεξοχήν πεδίο γλωσσολογικής έρευνας, δεδομένης της ταύτισης γλωσσολογίας με την Ιστορική (Ινδο-ευρωπαϊκή) γλωσσολογία εκείνη την περίοδο και την ενασχόληση της τελευταίας κυρίως με φωνολογία και μορφολογία
- Η αρχική ιδέα διάκρισης των γλωσσών σε κατηγορίες με βάση την μορφολογία που τις χαρακτηρίζει ανήκει στον Friedrich Schlegel (1808), ο οποίος απομόνωσε δύο τύπους γλωσσών, ενώ λίγο αργότερα (1818) ο αδερφός του August Schlegel προσέθεσε στην κατηγοριοποίηση και τις γλώσσες χωρίς καθόλου μορφολογία (εννοώντας την Κινεζική)
- Λίγο αργότερα ο Humboldt (1825) προσέθεσε και 4^ο τύπο, τις γλώσσες ενσωμάτωσης (αυτές που αποκαλούμε σήμερα πολυσυνθετικές)
- Η πιο γνωστή διάκριση όμως πραγματοποιήθηκε από τον Schleicher (1859), ο οποίος διέκρινε τρεις κατηγορίες γλωσσών: Απομονωτικές – Συγκολλητικές – Κλιτές (Συνθετικές). Μολονότι έχει αναθεωρηθεί αρκετά, η κατηγοριοποίηση αυτή είναι ακόμα πολύ δημοφιλής (με την μία ή την άλλη μορφή)
- Η τυπολογία αυτή του Schleicher αρχικά θεωρήθηκε εξελικτική. Οι γλώσσες δηλαδή θεωρούνταν ότι εξελίσσονται από το απομονωτικό προς το συνθετικό (κλιτό) στάδιο. Αυτό συνδέεται στενά με δύο βασικές αντιλήψεις των γλωσσολόγων του 19^{ου} αι.:
 1. «Η γλώσσα ως ζωντανός οργανισμός»
 2. «Οι γλώσσες μπορούν να κριθούν αξιολογικά»
- Σχετικά με την πρώτη αντίληψη, είναι γνωστό ότι οι περισσότεροι (αν όχι όλοι) οι γλωσσολόγοι θεωρούσαν ότι η γλώσσα αναπτύσσεται όπως ένας ζωντανός οργανισμός, επομένως έχει αρχή, μέση και τέλος ή ακμή και παρακμή (που πιθανώς οδηγεί σε θάνατο)
- Εφόσον οι γλώσσες δεν βρίσκονται όλες στο ίδιο στάδιο ζωής, κάποιες λογικά θα βρίσκονται σε στάδιο ακμής και κάποιες σε παρακμή
- Επιπλέον, η εικόνα της γλώσσας ως ζωντανού οργανισμού οδηγούσε σε κάποια βασικά χαρακτηριστικά που χαρακτήριζαν την γλώσσα «ως όλον»,

έδιναν την μοναδικότητά της. Ένα από αυτά – ίσως το βασικότερο- ήταν ο μορφολογικός της τύπος

- Από την άλλη πλευρά, η εξελικτική οδός της μορφολογικής τυπολογίας (Απομονωτικές > Συγκολλητικές > Συνθετικές), σε συνδυασμό με την βιολογική θεώρηση, οδηγούσε στην αντίληψη ότι οι συνθετικές γλώσσες είναι ανώτερες (σε φάση ακμής), μια και βρίσκονταα στην κατάληξη της όλης πορείας
- Έτσι εξηγείται εν πολλοίς και ο έπαινος στις αρχαίες γλώσσες με τα τεράστια μορφολογικά παραδείγματα και ο θρήνος για την απώλειά τους στις σύγχρονες γλώσσες
- Η μορφολογική τυπολογία δεν μεταβλήθηκε πολύ στις αρχές του 20^{ου} αι., αλλά απαλείφτηκε ο αξιολογικός της χαρακτήρας σταδιακά με την άνοδο του δομισμού
- Σημαντική ήταν η συμβολή του Αμερικανού δομιστή Sapir, ο οποίος διέκρινε τρεις άξονες με βάση τους οποίους μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τις γλώσσες (ποσοτικό, ποιοτικό και σημασιολογικό)
- Ο Greenberg προέβη στην παραμετροποίηση των κατηγοριών, και με την άποψη αυτή ουσιαστικά ξεφεύγουμε από την απόλυτη κατηγοριοποίηση των γλωσσών, μόνο σχετική με βάση την επικρατούσα μορφολογική δομή
- Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τις διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις για κάθε γλώσσα ανάλογα με την δομή που ερευνάται

2. Η μορφολογική Τυπολογία σήμερα

- Ουσιαστικά, σήμερα έχουμε την κατάτμηση της αρχικής κατηγοριοποίησης με βάση διάφορες επιμέρους παραμέτρους. Η παλιά κατηγοριοποίηση του Schleicher χρησιμοποιείται ακόμα, όμως με την παρατήρηση ότι δεν ισχύει απόλυτα σχεδόν για καμία γλώσσα και είναι κυρίως στατιστική
- Μπορούμε να προβούμε σήμερα σε μορφολογικές κατηγοριοποιήσεις των γλωσσών με βάση δύο άξονες:
 - A) Την σχέση μορφήματος-λέξης, ή με άλλα λόγια, με βάση πόσο πολλή μορφολογία χρησιμοποιεί κάθε γλώσσα (παραλλαγή της παλιάς τυπολογίας – ποσοτικός άξονας)
 - B) Τα επιμέρους χαρακτηριστικά των μορφημάτων που χρησιμοποιούνται (ποιοτικός άξονας)

- Ο ποσοτικός άξονας λοιπόν διαφοροποιεί τις γλώσσες με βάση την σχέση μορφημάτων-λέξεων. Διακρίνουμε τρεις κατηγορίες γλωσσών:

1) Απομονωτικές

2) Συνθετικές

3) Πολυσυνθετικές

- Ουσιαστικά πρόκειται για ένα συνεχές, όπου κάθε γλώσσα βρίσκεται λιγότερο ή περισσότερο κοντά σε μία κατηγορία, δεν υπάρχει απόλυτη κατηγοριοποίηση

1) Απομονωτικές

- Σε αυτές τις γλώσσες η σχέση των μορφημάτων με τις λέξεις είναι σχεδόν πάντοτε 1:1 (ουσιαστικά καθόλου μορφολογία, κυρίως σύνταξη). Με άλλα λόγια, κάθε λέξη έχει συνήθως 1 μόρφημα

- Απαντούν κυρίως στη ΝΑ Ασία (Αυστρονησιακές γλώσσες, Κινεζική κλπ.). Παραδείγματα:

(α) khi tôi đến nhà bạn tôi chúng tôi

when I come house friend I PLURAL I

bắt đầu làm bài

begin do lesson

‘When I came to my friend’s house, we began to do lessons.’

Βιετναμική (Comrie, 1989)

(β) ka kapo au i te puu

T/A snatch IstS ACC the gun

‘I snatched the gun’

Μαορί (Bauer, 1993)

2) Συνθετικές

- Σε αυτές τις γλώσσες ο λόγος μορφημάτων-λέξεων είναι ανώτερος του 1, με άλλα λόγια κάθε λέξη έχει περισσότερα από 1 μορφήματα. Υπάρχει μεγάλη ποικιλία ως προς τον αριθμό των μορφημάτων, την θέση τους, την σημασία τους κλπ.

- Εδώ τόσο η Μορφολογία όσο και η Σύνταξη είναι εξίσου σημαντικές, μια και τα μορφήματα συνδέονται μεταξύ τους με συντακτικές σχέσεις (μορφοσυντακτική συμφωνία). Παραδείγμα:

A) *Resim-ler-imiz*

picture-PL-1PL.POSS

kardeh-ler-iniz-in-ki-ler-den

brother-PL-2PL.POSS-GEN-PRO-PL-ABL

kiymet-li-dir

value- ADJECTIVISER-be.3

‘Our pictures are more valuable than those of your brothers’

Τουρκική (Lewis, 1967)

3) Πολυσυνθετικές

- Σε αυτές τις γλώσσες ο λόγος μορφημάτων – λέξεων είναι πολύ ανώτερος του 1, αλλά η βασική τους διαφορά από τις συνθετικές είναι ότι σε κάθε λέξη μπορούν να περιλαμβάνονται μορφήματα από δύο ή περισσότερες λεξικές ρίζες
- Ουσιαστικά, σε αυτές τις γλώσσες έχουμε «λέξεις – προτάσεις». Παράδειγμα:

A) *tusaa-nngit-su-usaar-tuaannar-sinnaa-nngi-vip-putit*

hear-not-PARTICIPLEINTRANS-pretend-always-can-not-really-2SG.INDICATIVE

‘You simply cannot pretend not to hear all the time’

Kalaallisut (Fortescue, 1984)

- Όπως είπαμε, σε όλες τις παραπάνω κατηγορίες ο χαρακτηρισμός των γλωσσών δεν γίνεται πια κατά απόλυτο τρόπο, αλλά μόνο σχετικά, με βάση τον κυρίαρχο τρόπο δόμησης των συστατικών (επομένως βασικό κριτήριο είναι η συχνότητα εμφάνισης των τρόπων δόμησης των συστατικών).
- Τέλος, να παρατηρήσουμε ότι γνωρίζουμε ότι υπάρχουν διαδικασίες (κυρίως η γραμματικοποίηση) που οδηγούν σε όλο και μεγαλύτερη σύνθεση (Π.χ. *Cantare habeo > chanterai*)
- Όμως η γραμματικοποίηση κινείται σε κύκλους, η εξέλιξη δεν τελειώνει σε μία «ανώτερη» εξελικτική φάση

- Ο δεύτερος άξονας μορφολογικής κατηγοριοποίησης είναι ο ποιοτικός. Στον άξονα αυτό τοποθετούνται οι γλώσσες με βάση επιμέρους ποιοτικά χαρακτηριστικά των μορφημάτων, δηλαδή:

1) Τον αριθμό των σημασιών που εκφράζει (ή μπορεί να εκφράζει) κάθε μόρφημα [Αυτό ουσιαστικά αφορά μόνο τις Συγκολλητικές και Συνθετικές γλώσσες]

2) Τον βαθμό της λεξικά καθορισμένης αλλομορφίας (όχι της φωνολογικής)

- Με βάση το πρώτο κριτήριο έχουμε δύο περιπτώσεις: τις γλώσσες όπου κάθε μόρφημα έχει μία σημασία [Συγκολλητικές] και τις γλώσσες όπου κάθε μόρφημα μπορεί να εκφράζει περισσότερες από μία σημασίες (ή γραμματικές κατηγορίες) [Συνθετικές]

- Παράδειγμα συγκολλητικής γλώσσας όπου κάθε μόρφημα έχει μία σημασία:

A) much'a-na-chi-na-yki

kiss-REC-CAUS-NOM-2SG

'You should make them kiss each other.'

Bolivian Quechua (Van de Kerke, 1996)

- Παράδειγμα Συνθετικής γλώσσας όπου κάθε μόρφημα μπορεί να έχει πολλές σημασίες:

A) Pirame to vivlio

take-PAST-1ST PL.-IND. the-NEUT-ACC-SING book – NEUT-ACC-SING

- Γιατί θεωρούμε ότι τα μορφήματα εκφράζουν περισσότερες γραμματικές κατηγορίες (σημασίες); Γιατί έχουμε σαφείς ενδείξεις μέσα σε κάθε γλώσσα για την ύπαρξη αυτών των γραμματικών κατηγοριών (π.χ. γένος, πτώση κλπ.) που σε ορισμένα μορφήματα εμφανίζονται συγχωνευμένες

- Θα πρέπει τέλος να επισημάνουμε ότι στις περισσότερες γλώσσες, υπάρχουν δομές που ταιριάζουν σε άλλον ποιοτικά τύπο, βλ. το παράδειγμα από την συγκολλητική Τουρκική:

A) «Πήγα» -ti- (μόρφημα παρελθόντος)

Git-ti-m

Δεν διαφοροποιείται ο

αριθμός από το πρόσωπο (τελευταίο μόρφημα)

Git-ti-n

Git-ti

Git-ti-k

Git-ti-niz

Git-ti-ler

- Οι γλώσσες διαχωρίζονται όμως και με βάση ένα δεύτερο κριτήριο, το ποσοστό λεξικά καθορισμένης αλλομορφίας, αλλομορφίας δηλ. που δεν οφείλεται σε φωνολογικές διαδικασίες
- Π.χ. η δήλωση του Πληθυντικού στα Ελληνικά γίνεται με δύο τουλάχιστον μορφήματα: -οι, -ες (Αρσ.), όπως και στα Αγγλικά: -s, -en
- Οι γλώσσες που είναι κυρίως συγκολλητικές έχουν συνήθως πολύ μικρό αριθμό αλλομορφίας, ενώ οι συνθετικές έχουν μεγάλο βαθμό αλλομορφίας
- Πώς εξηγείται;
- Υπάρχουν και άλλοι επιμέρους άξονες όπου οι γλώσσες διαφοροποιούνται ως προς την μορφολογία τους (π.χ. η σχέση μορφήματος-σημασίας είναι μόνιμη ή μπορεί ένα μόρφημα να εκφράζει δύο τελείως διαφορετικές σημασίες;)
- Οι συνδυασμοί μεταξύ των αξόνων είναι το πιο ενδιαφέρον τυπολογικό εύρημα
- Οι γλώσσες διαφοροποιούνται επίσης σημαντικά και ως προς το είδος των μορφημάτων που χρησιμοποιούνται, την σειρά που χρησιμοποιούνται, τους μηχανισμούς που συνδυάζονται κλπ. (βλ. επόμενο μάθημα)

Άσκηση

Να χαρακτηρίσετε μορφολογικά τις ακόλουθες γλώσσες με βάση τα παραδείγματα:

1. ku-ririimb-a bi-ra-kome-ye

INF-sing-ASP 3rd S-PRES-be.difficult-ASP

“To sing is difficult” [Kinyarwanda]

2. wa-hi-’sereht-ohare-’se

he-car-washed-for-me

“He washed the car for me” [Mohawk]

3. ay woo kaa wor o guna

1st S. DEM REL 2ND PL. IMPF. see

“I here whom you see” [Koyra-Chiini]